

УДК 37.091.12 : 37.091.4

П. В. ВІТЕБСЬКА

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, Луганськ

УМОВИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ОПТИМІЗМУ ВИХОВАТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ (З ДОСВІДУ А.С. МАКАРЕНКА)

Одним з головних завдань сучасної педагогіки є формування високоморальної особистості з низкою якостей, серед яких слід виділяти педагогічний оптимізм як вияв позитивних якостей і високого ступеня морального розвитку. Саме тому педагогічний колектив, як відображення певної частини суспільства, грає величезну роль у формуванні високоморальної і позитивно налаштованої особистості педагога.

Ключові слова: *колектив, позитивний морально-психологічний клімат, оптимізм, педагогічні вимоги, метод паралельної дії, традиції, «мажор».*

Актуальність даної проблеми. Про роль колективу в формуванні особистості існує багато міркувань. Деякі говорять про те, що вплив колективу як виховного органу не виправдав себе, а навпаки, придушує особистість, гальмує її розвиток.

Видатним представником радянської педагогіки, який розробив теорію колективу, був А. Макаренко. Уся його педагогічна та творча спадщина побудована на

пошуку методів та заходів, які б сприяли формуванню, укріпленню та розвитку колективу.

Формування особистості сучасного вчителя неможливе поза педагогічним колективом. Процес становлення та розвитку професійних та особистісних властивостей не відбувається ізольовано від навколишнього середовища. Тому сьогодні ми ведемо розмову про значний вплив колективу на формування високоморальної особистості вихователя з низкою якостей, серед яких слід виділити педагогічний оптимізм як прояв позитивних якостей та високого ступеню духовного розвитку. Моральність людини виявляється у ставленні її до навколишнього світу, до самої себе, до людей, серед яких вона живе. Саме тому педагогічний колектив як відображення певної ланки суспільства відіграє значну роль у формуванні високоморальної та позитивно налаштованої особистості вихователя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Погляди А. Макаренка щодо ролі колективу у формуванні особистості людини досліджував Л. Кудояр [1, 340 с.]; філософсько-етичний аспект теорії колективу в творчості А. Макаренка у своїй дисертації розглядала Т.Корабльова [2, 170 с.].

Мета статті: Розкрити умови та етапи формування педагогічного оптимізму вихователя в педагогічному колективі, враховуючи педагогічний досвід А. Макаренка.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі розвитку суспільства закріпилося поняття колектив. Колектив (від лат. *collectivus*) – група об'єднаних спільними цілями людей, яка досягла в процесі соціально цінної спільної діяльності високого рівня розвитку [3, с. 166].

Макаренко наголошував на тому, що колектив педагогів має бути зібраний не випадково, а побудований розумно. Повинна бути певна кількість старих, досвідчених педагогів, і обов'язково має бути одна дівчина, яка тільки закінчила педагогічний вуз, яка ще «ступити не може» [4, с. 182.]. Така дівчина буде вчитися і у старих педагогів, і у старих учнів, і це додає всім відповідальності за її нормальну роботу.

Успішність виховного процесу залежить не тільки від наявності організованого колективу вихованців тому, що колектив дітей не може існувати окремо від колективу вихователів та вчителів. Макаренко писав: «...колектив учителів і колектив дітей – це не два колективи, а один колектив і, крім того, колектив педагогічний. Причому, я не вважаю, що треба виховувати окрему людину, я вважаю, що необхідно виховувати цілий колектив» [5, с. 234]. Наявність єдиного педагогічного колективу забезпечує велику результативність та успішність виховного процесу.

Педагогічний оптимізм вихователя успішно реалізується в педагогічному колективі, члени якого працюють у єдиному руслі, в єдиних вимогах, з єдиним підходом до вимог та організації життя і діяльності вихованців. Макаренко стверджував, що не уявляє собі можливості виховання дитячого колективу без колективу педагогів або колективу, де кожен педагог виховує як уміє, і хто як хоче [5, с. 233-234].

У реалізації педагогічного оптимізму вихователя також важливу роль відіграє морально-психологічний клімат у педагогічному колективі. Психологічний словник дає таке тлумачення поняттю “психологічний клімат” – загальна, інтегральна характеристика ділового, морального та емоційного фону та тону людських відносин, які склалися в соціальну групу або колектив. Психологічний клімат включає в себе оцінку відносин людей до справи і один до одного, дотримання або не дотримання ними моральних норм, задоволення або незадоволення тим, що відбувається в групі [6, с. 171].

Морально-психологічний клімат, у залежності від загальної атмосфери, може бути авторитарним, інтелектуальним, кліматом потурання, демократичним тощо.

Клімат авторитарний – характеристика психологічного стану групи людей, яку очолює авторитарний лідер. Такий лідер виключає участь підлеглих у управлінні, прийнятті рішень. Подавляє ініціативність та самостійність.

Клімат інтелектуальний – образне позначення рівня інтелектуальної взаємодії людей у певній соціальній групі, тобто інтелектуальний рівень у взаємовідносинах та спілкуванні членів колективу.

Клімат потурання – психологічна атмосфера і людські взаємовідносини, які складаються в соціальній групі, яку очолює ліберальний лідер. Підлеглі мають повну свободу дій без будь-якого контролю з боку керівництва.

Клімат демократичний – психологічна атмосфера і людські взаємовідносини, що складаються в соціальній групі, яку очолює демократичний лідер. Дуже важливо, що демократичний лідер сприяє підвищенню якості та оригінальності у виконанні роботи, розвитку творчого підходу до справи. Коли в колективі панує демократичний клімат, тут спостерігаються дружні та душевні взаємовідносини між членами колективу, відмічаються почуття гордості за загальні досягнення та готовність розділяти труднощі колективу.

Очевидно, що педагогічний оптимізм вихователя реалізується тільки в колективі з демократичним кліматом. Саме демократична атмосфера сприяє виявленню та формуванню найкращих якостей особистості вихователя (гуманізм, толерантність, творче мислення, співчуття, радість успіхам кожного члена колективу тощо). Усі ці якості є фундаментом для формування та реалізації педагогічного оптимізму вихователя.

Недарма А. Макаренко наголошував, що емоційні оцінки дуже важливі для характеристики психологічної атмосфери в колективі. Він визначав мікроклімат колективу, який називається одним словом – «мажор». Це слово включало в себе оптимізм, радість від праці, радість спілкування, довіру, «відчуття ліктя», «відчуття захищеності», впевненість, бадьорість тощо. Саме ці почуття і є складовою частиною позитивного морально-психологічного клімату в педагогічному колективі.

Такі почуття виникають у процесі діяльності індивіда, коли він відчуває наближення до мети. Застій, невдачі породжують протилежні відчуття – песимізм, дратливість, нудьгу. Таким чином, позитивний морально-психологічний клімат пов'язаний перш за все з певною спрямованістю колективу і, далі, з відчуттям просування в заданому напрямку, з успіхами колективу. Тут не можна не згадати закон Макаренка про перспективні лінії. Він потребує при керівництві колективом чітко позначити «завтрашню радість» (близьку, середню, дальню) стосовно різних (головних або супровідних) сфер життєдіяльності, враховуючи як колектив в цілому, так і його окремі групи та кожного індивіда. Складне завдання створення плану соціального розвитку повинно вирішуватися з урахуванням цих соціально-психологічних вимог. Наявність чітких перспектив, на думку А. Макаренка, сприяє єдності та міцності колективу.

Формування оптимістичного морально-психологічного клімату в педагогічному колективі збігається з основними етапами його розвитку. Етапи розвитку колективу, де **вимоги** виступають основним параметром, який визначає його становлення, вперше були обгрунтовані А. Макаренко. Необхідним шляхом розвитку виховного колективу він уважав закономірний перехід від категоричних вимог до вимог кожної особистості до себе на фоні вимог колективу. Він наголошував, що для об'єднання колективу на початковому (першому) етапі повинна виступати одноособова вимога.

На другому етапі формування колективу основним провідником вимог до особистості повинен бути актив. Тут вступає в силу метод паралельної дії, де вплив на окрему особистість йде не тільки через керівництво, але й через актив. Категорич-

на вимога на даному етапі повинна стати вимогою колективу. Якщо цього немає, то і не має справжнього колективу.

Третій етап формування колективу пов'язаний із другим. А. Макаренко наголошував, що тільки вимоги колективу, зближення колективу в тоні та стилі мають вплив на роботу кожного окремого вихователя, роблячи її організованою. Положення, «коли колектив вимагає», говорить про сформовану **систему самоврядування**. Це не тільки наявність органів колективу, але, найголовніше, наділення їх реальними повноваженнями. Тільки з появою повноважень з'являються обов'язки, а з ними і необхідність у самоврядуванні.

Умови формування позитивного морально-психологічного клімату педагогічного колективу залежать від основних умов розвитку колективу. Тут важливу роль відіграє спільна діяльність. Це визначає необхідність включення всіх членів колективу у різноманітну і змістовну в соціальному плані колективну діяльність та необхідність такої її організації та стимулювання, щоб вона об'єднувала всіх вихователів у працездатний самокерівний колектив.

Одним з найголовніших факторів становлення колективу є **педагогічні вимоги**. Вони допомагають навести порядок та дисципліну, вносять дух організованості в діяльність педагогів; виступають як елемент керівництва та управління членами колективу; викликають внутрішні протиріччя в процесі педагогічної діяльності і стимулюють розвиток кожного вихователя; допомагають укріпити взаємовідносини та надають їм суспільної спрямованості.

Велике значення для розвитку колективу має організація **перспективних спрямувань**, тобто розроблений А. Макаренко закон руху колективу. Розвиток і зміцнення колективу залежить від змістовності і динаміки його діяльності, він повинен постійно рухатись уперед, досягаючи нових успіхів. Зупинка в розвитку колективу призводить до його ослаблення та розпаду. Саме тому необхідною умовою розвитку колективу є постановка і поступове ускладнення перспектив: близьких, середніх, дальніх. Їх треба співвідносити з оперативними, тактичними та стратегічними задачами. На фоні загальної колективної перспективи кожен вихователь повинен виділяти і свою особисту.

З усіма описаними умовами розвитку колективу тісно пов'язана «макаренківська» умова накопичення та закріплення традицій колективного життя. Традиції – це така форма колективного життя, яка найбільш яскраво, емоційно і виразно втілює характер колективістських взаємовідносин і суспільну думку в цій сфері. Недарма А. Макаренко говорив, що ніщо так не скріплює колектив, як традиції [5, с.134].

А.С. Макаренко зазначав, що в педагогічному колективі мають бути люди справедливі, з відкритою душею [4, с.243]. Визначальною умовою має бути єдність педагогічного колективу та єдність дитячого та педагогічного колективу [4, с.326]. Активна роль педагогів і виховання в тому й полягають, щоб старше покоління передало свій досвід, свою пристрасність, свої переконання молодшому поколінню.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. На основі матеріалу статті можна зробити висновки, що основними умовами формування педагогічного оптимізму вихователя в педагогічному колективі з досвіду А.Макаренка виступають позитивний морально-психологічний клімат, єдність колективу, «мажор» тощо. Формування педагогічного оптимізму вихователя залежить від основних етапів розвитку колективу і пов'язане з ними.

Умови розвитку та збереження педагогічного оптимізму вихователя в педагогічному колективі з урахуванням досвіду А. Макаренка потребують подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Кудояр Л.М. Психологічні погляди А.С. Макаренка: Особистість. Діяльність. Соціальні об'єднання. Колектив / Л. М. Кудояр. – Суми: СумДУ, 2005. – 340 с.
2. Кораблева Т. Ф. Философско-этические аспекты теории коллектива А. С. Макаренко : дис. ...на получение науч. степени канд. фил. наук : спец. 09.00.05 / Т. Ф. Кораблева. – Москва, 2000. – 170 с.
3. Психология: Словарь / [под ред. А.В. Петровського., М.Г.Ярошевского]. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
4. Макаренко А.С. Пед. соч. : в 8 т. / Макаренко А.С. - М. : Педагогика, 1983. – Т. 5. – 558 с.
5. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: в 8-ми т. – Т.4 / Сост.: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов. – М.: Педагогика, 1984. – 400 с.
6. Немов Р.С. Психологический словарь / Р.С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 2007. – 560 с.

П.В.Витебская,

Луганский национальный университет им. Тараса Шевченко, Луганск

УСЛОВИЯ И ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОПТИМИЗМА УЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ (ИЗ ОПЫТА А.С. МАКАРЕНКА)

Одной из главных задач современной педагогики является формирование высокоморальной личности с рядом качеств, среди которых следует выделить педагогический оптимизм, как проявление позитивных качеств и высокой степени морального развития. Именно поэтому педагогический коллектив, как отображение определенной части общества, играет огромную роль в формировании высокоморальной и позитивно настроенной личности педагога.

Ключевые слова: коллектив, позитивный морально-психологический климат, оптимизм, педагогические требования, метод параллельного действия, традиции, «мажор»

P.V.Vitebskaya,

Lugansk national Tarasa Shevchenko university, Lugansk

CONDITIONS AND STAGES OF FORMATION OF PEDAGOGICAL OPTIMISM OF THE TEACHER IN PEDAGOGICAL COLLECTIVE (FROM A.S.MAKARENKO'S EXPERIENCE)

One of the main tasks of modern pedagogics is formation of highly moral persons with a number of qualities among which it is necessary to allocate pedagogical optimism, as a display of positive qualities and high degrees of moral development. Therefore pedagogical collective as society display, plays a huge role in formation of highly moral and positively adjusted person of the teacher.

Key words: collective, a positive moral and psychological climate, optimism, pedagogical requirements, a method of parallel action, traditions, «major».